

ZÁMECKÁ KNIHOVNA VINOŘ (Z pražské VINOŘE až k Niagaře)

Luboš Antonín

The Castle Library of VINOŘ (From the VINOŘ of Prague all the way to Niagara)

Abstract: The Castle Library of VINOŘ contains 5 557 volumes, of which there are 4 manuscripts, 15 prints from the 16th century and 3 426 old prints published prior to the year 1800. It was a family library of a branch of the ancient Counts of Czernin. The last owner from that family was Ottocar Czernin, (born 1872), Austrian Minister of Foreign Affairs. The Czernins lived in that castle until 1917.

Keywords: Castle Library of VINOŘ – the Family Czernin – Ottokar Czernin (born 1872)

Vinoř, která je dnes součástí Prahy, je prastaré lidské sídlo. První písemná zmínka o VINOŘI je z roku 1088, kdy král Vratislav II. daroval VINOŘ Vyšehradské kapitule.¹

Od 14. století stála ve VINOŘI tvrz patřící různým pražským měšťanským rodinám. Počátkem 17. století přešla VINOŘ do vlastnictví Adama z Waldsteina od jehož syna Karla Ferdinanda koupil VINOŘ Humprecht Jan Czernin z Chudenic, stavitel velkolepého paláce na Hradčanech. Stavební činnost však Czerninové rozvinuli ve VINOŘI teprve za Františka Josefa Czernina, který dal pravděpodobně na místě bývalé tvrze v polovině dvacátých let 18. století vystavět dnešní zámek podle projektu Františka Maxmiliána Kaňky, tehdejšího dvorního architekta Czerninů. Podoba jména, které tento starobylý český rod užívá, není kupodivu výsledkem jeho poněmčení, ale návratem k staročeské podobě jména. Zámek se stal sídlem vinořské větve Czerninů, jejichž panství bylo tvořeno statky VINOŘI, Satalicemi, Kbeli a dalšími pozemky v okolí Prahy. Posledním příslušníkem tohoto rodu, vlastním VINOŘ, byl Ottokar hrabě Czernin, konzervativní rakouský politik a ministr Rakouska-Uherska za první světové války. Pro jeho protičeské postoje mu byl po vzniku ČSR zabaven majetek státem. Od státu panství VINOŘ zakoupil vrchní ředitel Živnostenské banky Jindřich Bělohříbek.

Na zámku vznikla i knihovna, která dnes čítá celkem 5 557 svazků, z toho 4 rukopisy, 15 tisků pocházejících ze 16. století a 3 426 starých tisků vydaných před rokem 1800. Největší část tvoří francouzské tisky z 18. století, asi třetina tisků jsou germanika.²

V provenienčním rozboru převládají pochopitelně vlastnické značky rodu Czerninů.³

Poměrně často se vyskytují vpisky Antonie (narozené 2. 2. 1766), dcery Karla Vincence hraběte Salma z Neuburgu a provdané 11. října roku 1795 za hraběte Wolfganga (1766–1813), pána na VINOŘI, Kbelích a Radonicích.⁴ Svými vpisky Tony Czernin, Toinette Salm, Comtesse Salm Neuburg označovala knížky, které mají téměř výlučně náboženský obsah.

Posledním majitelem panství z rodu Czerninů byl Ottokar Czernin (nar. 1872), c. k. rakouský ministr zahraničí. V této době přijíždějí na vinořský zámek významné návštěvy – následník trůnu Ferdinand d'Este, hostem tu byl i německý císař Vilém II. a arcikníže Karel, pozdější rakouský císař. Vedle své diplomatické činnosti publikoval hrabě Ottokar řadu prací o politice, které jsou hojně zastoupeny v řadě zámeckých knihoven, vlastní Ottokarovu knihovnu ve VINOŘI pochopitelně nevyjímaje. Nalezneme zde mimo jiné jeho knihy vydané v roce 1905 v Praze *Ein Vorschlag zur Sanirung des Wiener Parlaments a Oesterreichs Wahlrecht und Parlament*. Poměrně sporadicky se setkáváme s jeho rukopisnými vlastnickými vpisky *Ottokar Gf. Czernin*.

Krásné cisterciácké zlacené supralibros s iniciálami opata kláštera ve Žďáru nad Sázavou Bernarda Henneta nalezneme na koženém překryvu přední desky *UNIVERSAL LEXICONU* vydávaného v letech 1735–1744 v Lipsku a Halle.⁵ *Chronicon Bohemiae* Petera Becklera z roku 1694 nese vpisek *Ex Bibliotheca Ronovicense Leopoldi Guilelmi Comitis a Waldstein*. S největší pravděpodobností se jedná o Viléma z Waldsteina (1677–1748); o „ronovské knihovně“ se nám nepodařilo však nic zjistit. Beaumontovo *Education complete...*, Vienne, 1762, má na titulním listu vyškrábané exlibris a nad ním vpisek *a la Comtesse D'Auersperg*

¹ PROFOUS, Antonín – SVOBODA, Jan ..*Místní jména v Čechách...*, Praha 1957, s. 551.

² ANTONÍN, Luboš. Zámecká knihovna VINOŘ. In Mašek, Petr: *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band II. Tschechische Republik. Schlossbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag*. Hildesheim, Zürich, New York: Olms-Weidmann 1997, s. 191.

³ Stručnou informaci o VINOŘské linii Czerninů z Chudenic přináší publikace: KOBLASA, Pavel. *Czerninové z Chudenic*. České Budějovice 2000.

⁴ *Genealogisches Taschenbuch der deutschen graeflichen Hauser auf das Jahr 1826, Zweiter Jahrgang*. Gotha: bei Justus Perthes, s. 33.

⁵ Popis Hennetova exlibris: LIFKA, Bohumír. *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáru nad Sázavou*, Brno, 1964, s. 80, viz též celá kapitola Knihovna za opatů Henneta a Loka.

née Comtesse de Waldstein. Pravděpodobně se jedná o Leopoldinu hraběnku Waldstein-Wartenberg (1761–1846) prodanou v roce 1776 za Wilhelma knížete Auersperga (1749–1822).⁶ Sporadicky se objevuje větší heraldické ex libris *Joannes Joseph Comes de Thun* nebo velké heraldické ex libris *Andres Comes Hadik*.

Mezi nejstaršími tisky, pocházejícími z 16. století, nacházíme např. dvě vydání Vitruvia, jedno basilejské z roku 1575, další exemplář je bez udání místa, nakladatele a roku vydání. Generace architektů čerpaly z pouček obsažených v díle Vitruvia, antického autora žijícího v 1. století před našim letopočtem. Knihu znovu objevil v roce 1414 italský humanista Bracciolini, do povědomí široké veřejnosti ji uvedl architekt Leon Battista Alberti okolo roku 1450 ve svém pojednání o architektuře – *De Re Aedificatoria*. Vitruvius byl brzo překládán do italštiny, francouzštiny, němčiny a dalších jazyků a setkáváme se s ním i v zámeckých knihovnách. K nejstarším vydáním patří *Di Lucio Vitruvio Polliane de Architectura Libri Dece...*, publikované patrně v Miláně roku 1521, které je uloženo v krásné interiérové knihovně na zámku v Bečově nad Teplou, benátské vydání *Di L. Vitruvio Pollione De Architectura libri decem* z roku 1567 nalezneme zámecké knihovně Kvasiny, německý překlad tištěný v Basileji roku 1575 v zámecké knihovně Kunín a existují další dva exempláře basilejského německého vydání, jeden z roku 1575 (ten se nachází i v knihovně Lobkoviců v Křimicích) a druhý z roku 1582; oba dva se dnes nacházejí v knihovně Suverénního řádu maltézkých rytířů v jejich paláci na Velkopřevorském náměstí v Praze. Dalšího Vitruvia pak můžeme nalézt v zámeckých knihovnách Žleby a Český Krumlov.

K dalším tiskům z 16. století patří *Clavis Scripturae S. sev, De sermone Sacrarum Literarum...*, vydaný rovněž v Basileji, a to roku 1574. Jeho autorem je chorvatský církevní reformátor Matija Vlačić Ilirk (1520–1575), pišíci pod latinizovaným jménem Matthias Flacius Illyricus.

Mezi starými tisky nacházíme menší množství literatury na pomezí chemie a alchymie, kuchařské knihy z 18. století a spisy věnované algebře. Za unikátní lze považovat vzorník pro pletení z roku 1601. Výpravná publikace *Tabellae selectae ac explicatae a Car. Patina...* francouzské autorky Charlotty Catheriny Patin vydaná v Padově v roce 1691 obsahuje 42 rytin zhotovených Cochinem podle obrazů italských autorů, především Tiziana a Veronese. Mezi další zajímavé knihy patří *Neu-vermehrte Welperische Gnomonica Oder Gründlicher Unterricht Und Beschreibung, Wie man alle regulare Sonnen-Uhren ... verfertigen soll...* Eberharda Welpera (1590–1664) vydaná v Norimberce roku 1708.

Převážně z konce 18. století pochází německy psaná přírodovědná literatura. Z té doby máme např. – *Geographisches Statistische-Topographische Lexicon von Baiern, Schwaben, Frankreich...*, 23 svazků *Neue Sammlung der besten und neuesten Reisebeschreibungen* vydávaných v Berlíně mezi lety 1775–1794. Fond obsahuje několik desítek svazků *Der Teutsche Merkur* z let 1773–1810. Typickou ukázkou vědecké literatury pozdního osvícenství jsou *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen*. „Abhandlungen“ byly prvním skutečně vědeckým časopisem vycháze-

jícím v Čechách. U jeho zrodu stál Ignác Antonín šlechtic Born, přední evropský montanista a mineralog, organizátor vědeckého života a zakladatel Soukromé učené společnosti v Praze, ve které se soustředily snahy osvícenců o rozvoj přírodních a společenských věd. Mezi literaturou pocházející z pera osvícenců nalezneme v zámecké knihovně Vinoř i *Oeuvres completes de Voltaire*, nesoucí na frontispisu Voltairův portrét vytvořený Mauricem Quentinem de La Tour (1704–1788). V knihovně můžeme najít i italsky psaného průvodce Vídní z roku 1800 (*Descrizione della città, sobborghi, e vicinanze de Vienna ...*), u něhož je jako autor uveden Gianluigi de Freddy.

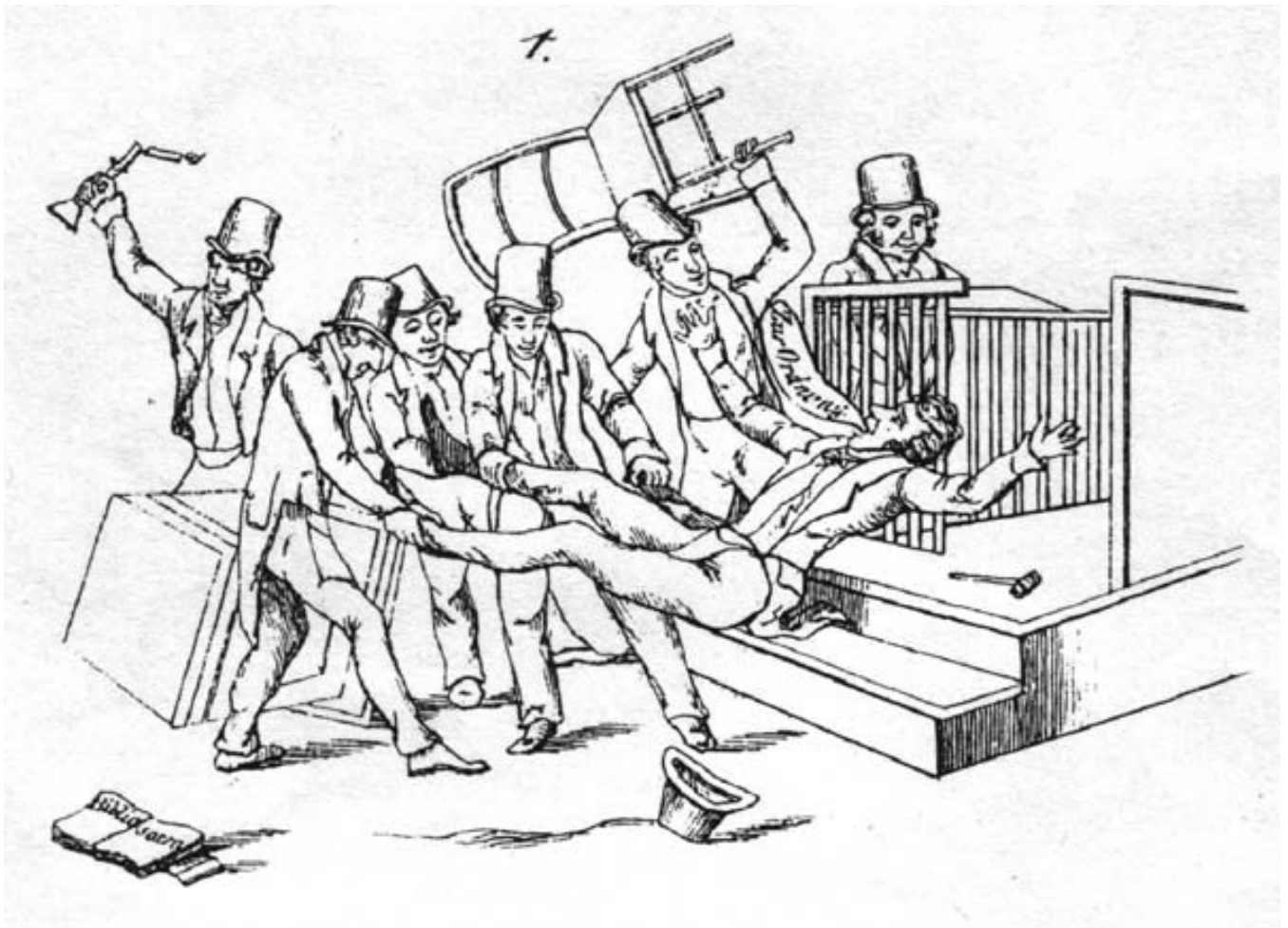
V knihovně je zastoupena také řada cestopisů z 18. století. *VOYAGE AU TOUR DU MONDE FAIT Dans les années 1740, 41, 42, 43 et 44* jsou překladem knihy George Ansona, velitele britské eskadry. Jako námořní důstojník si všímá čínského loďstva, a proto v knize nacházíme rytiny zobrazující čínské džunky. Jedna, o výtlačku 120 tun, sloužila k přepravě vojska na čínských řekách a při pobřeží pevniny, druhý typ o výtlačku 240 tun se plavil i na Filipíny, do Indonésie a Japonska. Obchodní lodě nebyly zpravidla ozbrojeny děly, Anson konstatuje, že viděl pouze tři ozbrojené čínské obchodní lodi.

William Dampier, autor knihy *SUITE DU VOYAGE ATOUR DU MONDE ...* vydané v roce 1723 v Amsterdamu, se plavil na pirátských lodích v Pacifiku, později se podílel na průzkumu čínského pobřeží, souostroví Moluky, navštívil Indonésii a pobýval na Filipínách. Patří k mužům, kteří připravovali nástup Angličanů v oblasti Dálného Východu.

Z cestopisů konce 18. století nalezneme v zámecké knihovně Vinoř knihy George Stauntona *VOYAGE DANS L'INTÉRIEUR DE LA CHINE, ET EN TARTARIE, Fait dans les Années 1792, 1793 et 1794, PAR LORD MACARTNEY... A PARIS 1798*. Frontispis druhého dílu je zdoben rytinou R. De Launaye zobrazující vysokého vietnamského úředníka se sluhou, který nese pánovi dýmku.

Literatura 19. století obsahuje vedle německé beletrie průvodce Prahou a dalšími místy v Čechách. Dále je zde zastoupena odborná literatura o zahradnictví či literatura o jazykové otázce v Čechách. K nejvýznamnějším knihám vydaným v 19. století patří v zámecké knihovně Vinoř tendenční tisk *Ritual und Aufdeckung der Freimaurerei, der Gesellschaften der Oranienmänner und seltsamen Gesellen; mit vielen Bildern, einem Schlüssel zu dem Phi Beta Kappa, so wie auch einer Darstellung des, an William Morgan, wegen Enthüllung der Geheimnisse der Maurerei, begangenen Menschenraubes und Mordes, us !!/ englischen Schriften gezogen von einem Freunde des Lichtes* vydaný v Lipsku v roce 1838. Jeho původní anglické vydání souvisí s tzv. *Morganovou aférou*, ke které došlo ve třicátých letech 19. století ve Spojených státech. Během ní byli obviněni svobodní zednáři z toho, že zavraždili svého bývalého člena, který řád opustil, jakéhosi Williama Morgana. Jeho tělo mělo být údajně nalezeno ve člunu volně plující po řece Niagaře, které dostihl, když se před údajnou pomstou amerických zednářů rozhodl uprchnout do Kanady. Obvinění mělo široký ohlas zvláště mezi věřícími církví a vytvoři-

⁶ PREINFALK, Miha. *Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie*. Graz-Stuttgart 2006, s. 291, 600.

Ritual und Aufdeckung der Freimaurerei, der Gesellschaften der Oranienmänner und seltsamen Gesellen; mit vielen Bildern, einem Schlüssel zu dem Phi Beta Kappa, so wie auch einer Darstellung des, an William Morgan, wegen Enthüllung der Geheimnisse der Maurerei, begangenen Menschenraubes und Mordes, us !!! englischen Schriften gezogen von einem Freunde des Lichtes, Leipzig, 1838

lo nepřátelskou atmosféru vůči zednářství, trvající desetiletí. Odpůrci zednářství, mezi nimiž byli i jejich bývalí členové, rovněž zveřejnili zednářské rituály a zednářská tajemství a vyvolali tak mezi veřejností senzaci. Slova *Phi Beta Kappa*, zmiňovaná v názvu textu, jsou vzata z řeckého φιλοσοφία βίου κυβερνητηζ – filozofie učitelkou života. Tato slova si za svůj název zvolila tajná společnost, založená v době osvícenství na americké William and Mary College ve Virginii, která dodnes v USA trvá jako exklusivní akademický spolek.

Czerninové obývali zdejší zámek do roku 1917, kdy se rodina odstěhovala do Aussé (dnes Bad Aussee) ve Štýrsku. Ottokar,⁷ známý nepřátelským postojem k českému státu, byl po částečném odškodnění zbaven veškerého majetku. Část pozemků velkostatku byla využita pro vybudování letiště ve Kbelích a zámek předala komise vedená ministrem financí Rašínem do užívání řádu anglických panen náhradou za budovy v Praze, které převzal stát. V roce 1925 koupil statek i zámek bankéř Jindřich Bělohříbek. Z doby, kdy jemu patřil zámek, pochází např. práce jednoho ze za-

kladatelů moderní psychologie Alfreda Adlera *Individualpsychologie in der Schule*, Leipzig 1929, studie jednoho z tvůrců Živnobanky, kde se stal Bělohřívek ředitelem, Jaroslava Preisse *O vývoji a úkolech československého průmyslu*, která vyšla v roce 1931 v Praze, nebo knížečky typu *Veselé učení na kytaru*, kterou sepsal Eduard Ingriš. Autor spisku, český cestovatel, hudebník a filmový dokumentarista, který zemřel jako šestaosmdesátiletý kmet v roce 1991 v USA, napsal šedesát operet a byl autorem mnoha písní, z nichž nejznámější je *Teskně hučí Niagara* (1931).

Zusammenfassung

DIE SCHLOSSBIBLIOTHEK VON VINOŘ (VOM PRAGER VINOŘ BIS ZU DEN NIAGARAFÄLLEN)

Die Schlossbibliothek von Vinoř zählt insgesamt 5.557 Bände, davon 4 Handschriften, 15 Drucke aus dem 16. Jahrhundert sowie 3.426 vor dem Jahr 1800 erschienene alte Drucke. Es handelt sich um die Familienbibliothek

⁷ Charakteristika Ottokara Czernina v jeho funkci ministra zahraničí viz např.: ŽUPANIČ, Jan – HORČIČKA, Václav – KRÁLOVÁ, Hana. *Na rozcestí. Rakousko-uherská zahraniční služba v posledních letech monarchie*. Praha, 2009, s. 38nn.

eines der Zweige der altherwürdigen Grafenfamilie Czernin. Der letzte Besitzer der Herrschaft war Otakar Czernin (geb. 1872), seines Zeichens k. u. k. Außenminister. Neben seiner diplomatischen Tätigkeit publizierte Graf Otakar mehrere Arbeiten über Politik, die in vielen Schlossbibli-

theken zahlreich vertreten sind, selbstverständlich auch in Otakars eigener Bibliothek in Vinoř.

Die Familie Czernin bewohnte das Schloss bis 1917, im Jahre 1925 wurden Gut und Schloss vom Bankier Jindřich Bělohřibek gekauft.

Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte, und Naturgeschichte. Zum Druck befördert von Ignaz Edlen von Born..., Erster Band, Prag 1775